

Elvir Musić

Hafizova kritika društva kroz panegirike vladarima

UDK 140.8 Shirazi

Šemsuddin Muhammed Hafiz iz Širaza (1315-1390) živio je u veoma turobnom stoljeću obilježenom raspadom Ilhanidskog carstva, kontinuiranim sukobima među lokalnim vladarima, borbi prinčeva za prevlast i prevratima koji su se smjenjivali takvom brzinom da je bilo itekako teško iznijeti jasan stav koji koliko sutra ne bi mogao prerasti u ozbiljno iskušenje za samog pjesnika, mislioca, intelektualca. Isto tako bilo je itekako teško formirati jasan stav o aktualnim negativnim trendovima koji su rastakali društvo. Direktna kritika tih pojava značila je kritiku društva, a kritika društva je, u konačnici, tumačena kao kritika vlasti. S druge strane, hvalospjevi na račun vladara pjesnicima su donosili materijalnu korist, ali su zbog toga trpjeli omrazu u društvu. Hafiz Širazi svojim kreativnim duhom uspio je osmisliti novu metodu kritike društva koja nije tumačena i kao kritika vlasti, jer je takvo tumačenje neutralizirao činjenicom da je u istom gazelu u kojem kritizira društvo hvalio i vladara. Može li ga se zbog toga smatrati panegiričarem, kritičarem društva ili kreativnim misliocem spremnim pronaći rješenje i za najteža pitanja, pitanje je na koje se pokušava dati odgovor u ovom radu.

Ključne riječi: Hafiz, Širaz, Šah Šodža, Muhtesib, kritika, gazel

Uvod

Ma koliko poezija sadržajno težila višim duhovnim sferama bivstvovanja i pledirala pronijeti tumačenja nauka o uzvišenosti, ipak je nije moguće istrgnuti iz društveno-povijesnog konteksta u kojem je nastala. Poezija se, barem u jednom semantičkom sloju, nadaje kao tumač vremena i prilika koje su pjesnika potakle da je spjeva. Povijesna razdoblja koja obiluju mnoštvom problema s kojima se suočava stanovništvo na prostoru na kojem obitava pjesnik, inspirativno će ga potaknuti na traganje za poveznicama između materijalnog i duhovnog, detektiranje materijalnih uzroka pojave raznih duhovnih oboljenja i prepoznavanje smjernica kojim je nužno hoditi s namjerom pozitivne kritike usmjerene ka odstranjivanju određenih problema, ali će, ipak, u samom poetskom izrazu ostati sačuvana direktna poveznica s osnovnim uzročnikom problema i predstavljat će prvi semantički sloj koji će čitaocu pomoći da iskustvom stečenim posredstvom osjetila dokuči skrivenu misao utkanu u stihove. Moguće je navesti razne primjere kojim bi ova tvrdnja bila potkrepljena. Možda i najadekvatniji primjer možemo pronaći u sušnim periodima koji uzročno-posljedičnom vezom potiču javljanje raznih problema s kojima se suočava većina članova zajednice koja egzistira na području pogođenom tom prirodnom nepogodom. Međutim, sušni period potaknut će pjesnika da kritizira nespремnost vlasti da se izbori s jednim takvim izazovom, ali će istovremeno ukazati na pogubnost duhovne suše koja obesmišljava čovjekovo bivstvovanje u svijetu prolaznosti.

Povijesno razdoblje koje je dobrano obilježilo i genijalno poetsko stvaralaštvo Šemsuddina Muhammeda Hafiza Širazija, poznatog još i kao Lisanul-gajb, ispunjeno je brojnim nedaćama, prirodnim nepogodama, ratovima i bespoštednom borbom za vlast koja se vodila između različitih oblasnih i regionalnih velikaša, a koja je za sobom povlačila sve ono što jednu takvu borbu prati poput trgovačkih mešetarenja, dvorskih intriga i mezhebskih rasprava vođenih s namjerom ostvarivanja što snažnijeg utjecaja na novu dvorsku svitu. Naravno, promjene na dvoru i kontinuirane smjene na vlasti utjecale su i na sve očitije javljanje licemjernog i podaničkog odnosa prema vladarima, odnosno prekonoečne promjene stavova i mišljenja sukladno isto tako prekonoečnoj promjeni na vlasti.

Hafiz je, vjerovatno, kao petnaestogodišnjak¹ svjedočio jednom takvom krupnom povijesnom događaju tektonskih razmjera kakav je smrt ilhanidskog vladara Ebu Sa'ida Bahador Kana (716-736/1316-1336), kojom je – uprkos brojnim pretendentima na ilhanidski prijesto kojima historiografska istraživanja osporavaju titulu hana – označen kraj vladavini potomaka Džingis Kanovog unuka i Kublaj Kanovog brata, Hulago Kana, nad iranskim podnebljem.² Period upražnjenog trona, kao simbola vrste vladajućeg sistema svojstvenog iranskom podneblju u četrnaestom stoljeću, obilježit će početak borbe ilhanidskih namjesnika i povjerenika koji su, osjetivši trenutak, odlučili proglasiti svojevrstnu nezavisnost na područjima kojima su, po zapovijedi samog ilhanidskog vladara, upravljali do trenutka hanove smrti. Okuraženi činjenicom da aktualni namjesnici koji su stupili u proces uspostave vlastite nezavisne vlasti na određenim područjima nisu u situaciji očekivati pomoć centralne vlasti, priliku za ostvarenje vlastitih ciljeva vide i druge utjecajne porodice na tim područjima.

¹ Ovisno o djelima na koja se istraživanja o Hafizovom životu referiraju godina njegovog rođenja može se kretati u rasponu od 711/1311. do 727/1327. godine.

² Eqbāl Aštīyānī, 'Abbās (1364/1985), *Tārīḫ-e Moğol āz hamleye Čengiz tā taškīl-e doulāt-e timūri*, čāp-e nohom, Tehrān: Amīr Kebīr, str. 307.

Ratovi koji će se rasplamsati na temeljima takvih pretenzija prema osvajanju apsolutne vlasti na prostoru širaskog bazena i okolnim područjima iznjedrili će nove vladajuće dinastije poput porodice Dželajer (Al-e Ġelāyer), Čupanida (Umarāye čūpāni), Muzaffarove porodice (Al-e Muzaffar) i Indžuove porodice (Al-e Inġū).³

Usložnjavanje prilika na području Širaza i okoline

Društvene prilike u povijesnom razdoblju koje je, između ostalog, obilježeno i Hafizovim pjesništvom, dodatno su se usložnjavale uslijed javljanja novih plemićkih i bogataških porodica koje su, zahvaljujući utjecaju i novcu, proglašavale nezavisnost na manjim područjima i ustajale protiv svojih vladara. Nerijetko se dešavalo da namjesnici podignu vojsku protiv vladara koji ih je imenovao na vlast nakon čega je dolazilo do krvavih ratova koji su finansirani sve težim nametima na stanovništvo i pravdani svetim ciljevima, što je u konačnici uzrokovalo širenje licemjerstva u društvu i siromaštva što ga to licemjerstvo opravdava. Upravo tako je nezavisnost u odnosu na Pir Huseina Čupanija proglasio njegov namjesnik na području Farsa, Kermana i Jazda, Šerefuddin Mahmud Šah Indžu. Osim njega, tim područjima vladali su i njegovi sinovi i potomci Dželaluddin, Mas'ud Šah, Gijasuddin Kejhoso i Džemaluddin Ebu Ishak.⁴ S obzirom na to da vlast porodice Indžu nije bila utemeljena na određenim ideološkim ili političkim principima, nego na namjeri da se vlada i sačuva na vlasti u doba prevrata i ratova, metode vladavine spomenutih vladara mijenjale su se ovisno o naravi vladara i njegovoj procjeni šta mu u određenom trenutku donosi određena odluka. Neke od njih Hafiz je hvalio, neke kudio, a neke je, uvijajući svoju srdžbu u najljepše retoričke slike, proklinjao, želeći im što skoriji odlazak s vlasti. Posebno je, međutim, hvalio posljednjeg vladara iz loze Indžu, Šejha Ebu Ishaka, koji se isticao naklonošću prema pjesnicima i učenjacima, a sudeći prema sačuvanim historijskim dokumentima, najistaknutijima od njih iz vladarske riznice isplaćivao je redovne novčane naknade za intelektualni trud. Međutim, ponukan osvajačkim željama čini kobnu grešku i, uslijed napada na Kerman, započinje rat s Mubarezuddinom Muhammed bin Muzaffarom, koji je diplomatsko iskustvo stjecao još u doba početka raslojavanja ilhanidske vlasti.

Jačanje dinastije Muzafferida

Prema svjedočenju autora djela *Zubdetul-tavarih*, Mubarezuddin je zajedno sa svojim sinom Šodžaom 754/1353. godine podigao vojsku na Širaz i Šejha Ebu Ishaka natjerao u bijeg. Tri godine kasnije će ga u Isfahanu i zarobiti te već naredne godine u Širazu i pogubiti, što će označiti kraj vladarske dinastije Indžu.⁵ Šejh Ebu Ishakov poraz Hafizu je teško pao, a njegovo nezadovoljstvo dodatno je potaknula i kruta ličnost novog vladara, koji je istrajavao na poštivanju vjerskih propisa. Zbog te osobenosti Hafiz ga kritizira i predstavlja kao paradigmu neželjenog doživljaja suštinske mudrosti islamskog nauka uslijed ograničavanja na formalni nivo vjerezakonskih propisa. U gazelima ga spominje i kao muhtesiba, odnosno osobu zaduženu za kontroliranje poštivanja vjerskih propisa u javnom prostoru. Njegova krutost nije izazivala nelagodu samo među intelektualcima i pjesnicima koji su, poput Hafiza, svojim perom nastojali

³ Wārādī, Zarīn, "Ouzā'-e tārihi-siyāsī-eġtemā'īye qarn-e haštom va t'asir-e ān bar še'r-e Hāfez", *Hāfezpažūbi*, Vol. IV, Širāz, 1380/2001, s. 156-169.

⁴ *Tāriḡ-e Moġol āz ḡamleje Čenġiz tā taškīl-e doulat-e timūri*, s. 365.

⁵ Hāfez Abrū, 'Ubeydullah b. Luṭ-fulloh (1379/2000), *Zubdetu-t Tavāriḡ*, Moqaddame ve tashīḡ ve ta'liqāt-e Seyyid Kemal Hāġ Seyyid Ġevādi, Vol. I, Tehrān: Veżārat-e farhang va eršād-e eslāmī, str. 264.

razbiti brojne predrasude koje su se unutar širaskog društva promaljale iz strahom ograničenih asketskih zajednica koje su istrajavale na krutom pridržavanju vjerskih propisa, nametale se kao nepobitna tumačenja islamskih mudrosti. Kruto istrajavanje na poštivanju forme, prijeka narav i sklonost teškom kažnjavanju na koncu je vladara koštala i trona i života, jer je, po zauzeću dijelova Iraka i Azerbejdžana, u mjesecu ramazanu 759/1358. godine prilikom povratka u Širaz naišao na nužno zavjereničko udruživanje vlastitih sinova Šah Šodžaa i Šah Mahmuda. Prinčevi su se udružili kako bi se suprotstavili ocu koji im je zaprijetio da će ih odmah po prispijeću u Širaz dati oslijepiti. Povelili su svoje podanike u boj protiv vladara, u blizini Isfahana su ga uspjeli zarobiti i okovanog zatočiti u kuli Tabark. Upravo će ga oni šest godina kasnije, 765/1364. godine, i oslijepiti, što će ga u konačnici odvesti u bolnu smrt.⁶

Hafizova kritika Mubarezuddinove krutosti

Povrijeđen zbog Mubarezuddinove pobjede nad njegovim mecenom Šejhom Ebu Ishakom i nezadovoljan krutošću novog vladara koji je, prema vlastitom svjedočenju, zbog nepoštivanja vjerskih propisa dao smaknuti “oko osam stotina osoba”,⁷ Hafiz se ne uspijeva suzdržati od kritike njegovog načina vladanja, nego se osmjeljuje, kroz stihove, izreći oštre kritike zaodjenute diplomatskičinom u višeznačje:

*Znaš li šta harfa i lutnja pričaju i vele kriomice?
Potajno vino pijte, jer kažnjavaju nemilice!
Dodaj vino, jer šejh, hafiz, i muftija i Muhtesib,
Pošto bolje pogledaš, licemjere netremice. (300. gazel, prvi i posljednji distih)⁸*

*Iako vino sada okrepljuje, iako vjetar ružin mir pronosi,
Uz lutnju ga ti ne ispijaj, Muhtesiba ni san ne zanosil!
U rukeve plašta pokratkoga, svoj vrč sakrij i u njemu vino,
Jer ko oko krčagovo vrijeme, krvcu lije i tim se ponosi. (Gazel 41/1.)*

Vladavina mudrog vladara

Mubarezuddina će na tronu naslijediti odvažni sin Ebu Favaris Dželaluddin Šah Šodža, poznat po junaštvu ispoljenom prilikom osvajanja Širaza i svrgavanja dinastije Indžu. Smjena na tronu istovremeno će označiti i početak promjena i relaksacije odnosa u društvu koje će na kraju iznjedrili formiranje uvjeta povoljnih za slobodno iznošenje misli i ideja, intelektualne rasprave i propitivanja raznih pojava koje su, uslijed krutosti ispoljene prema islamskim propisima, počele nagrizati zajednicu. Promjena na vrhu piramide vlasti donijeti će i promjenu doživljaja vlasti i poimanja interesa zajednice. I dok je Mubarezuddin vlast doživljavao kao sredstvo pomoću kojeg je moguće podanike silom utjerati u Džennet, Šah Šodža vlast je doživljavao kao priliku da podanicima omogućiti uvid u svjetovne ljepote putem kojih je moguće pretpostaviti kakve ljepote su obistinjive u vječnom svijetu. Povrh toga, Mubarezuddin je istrajivao na asketizmu, dočim je njegov nasljednik insistirao na doživljaju ljubavi kao vodilje prema duhovnoj savršenosti kojom je vječni svijet moguće oćutati još tokom boravka u prolaznosti. Hafiz će se u tom periodu istaknuti i pohvalama upućenim na račun mudrog vladara i njegovih ministara, ali i oštrom kritikom

⁶ Ğani, Qāsem (1383/2004), *Tāriḥ-e ‘asr-e Ḥāfēz*, ba moqad-dameye ‘Allameh Qazvīni, Teh-rān: Zavvār, str. 192-196.

⁷ Ibid., str. 187.

⁸ Gazeli su preuzeti iz: Ḥāfēz Širāzi, Muḥammed (1378/1999), *Dīvān-e ğazaliyāt-e Ḥāfēz Ḥāfēz Širāzi*, be kūšāš-e Ḥalil Ḥaṭīb Rahbar, čāp-e XXIII, Teh-rān: Šafi ‘Alīšāh.

licemjerja, pohlepe i smutljivosti kao pojava koje je nužno prozvati i neutralizirati kako bi društvo moglo krenuti putem naučnog i intelektualnog razvoja.

*Vrijeme je Šaha Šodžaa, razdoblje mudrosti i vjere,
Potrudi se duši ugoditi u sabah zore i užitak mjere.⁹
Hafizova bohemština i nije neki silno krupan grijeh,
Naspram plemenitosti Careve kojom prekriva on grijeh. (Gazel 284/7.)*

*Tako mi plemenitosti i veličine Šah Šodžaove,
Da se ni s kim ne prepirem oko imetka ili položaja. (Gazel 292/1.)*

Iz citiranog distiha razumijevamo da Hafiz nije panegiričar, niti je vladare svoga doba hvalio s namjerom da se materijalno okoristi o slabost njihova ega. Naprotiv, ovaj briljantni pjesnik iz Širaza u svojoj poeziji razvija sasvim novu metodu kritike vlasti kroz balansiranje između hvalospjeva na račun vladara i isticanja negativnih trendova u društvu; apelirajući pritom na omekšavanje oštrice vlasti s namjerom njenog usmjeravanja prema sasjecanju korijena uzročnika negativnih pojava tog doba. Veoma vješto hvali vladare i vezire kako bi ih odobrovoljio da saslušaju šta ima reći o negativnim pojavama, ali i kako bi zaštitio vlastitu egzistenciju od potvora da kritikom negativnih pojava, ustvari, kritizira vladara. Također, nagrađujući vladare određenim epitetima i isticanjem njihovih pozitivnih osobina, pjesnik nagovještava kakav bi vladar trebao biti i kakvog ga on zamišlja u pozitivnom svjetlu vlastitih mislilačkih očekivanja. Upravo zahvaljujući svojoj kreativnosti uspijeva potaknuti Šah Šodžaov dvor da se pobliže pozabavi i licemjerjem, i monopoliziranjem vjere, i promoviranjem ličnih interesa zaodjenutih u odore vjere.

Svega navedenog bio je svjestan i Šah Šodža. Na iskraju, i sam je bio pjesnik, drugovao je s pjesnicima, misliocima, intelektualcima, ali i vjerskom ulemom. Poznata je njegova rubajia o očevoj predanosti poštivanju forme. Nakon što je Mubarezuddin osvojio područje Farsa, odmah je okupio oblasne prvake i učenjake kojima je izložio svoje poimanje značaja islamskih propisa. Potom je izdao zapovijed da stanovnici osvojenog područja moraju redovno posjećivati predavanja o hadisima, islamskim propisima i tumačenju kur'an-skih ajeta. Šah Šodža je o tome spjevao sljedeću rubajiu:

*U medžlisu vremena, opijenost pokuđena je
Niti ruka harfu miluje, niti def u rukama je
Svi bohemi do jednoga opijenost odbaciše,
Osim samog Muhtesiba što bez vina opijen je.¹⁰*

Odmah po sjedanju na tron Šah Šodža donio je niz važnih odluka usmjerenih ka stabilizaciji odnosa na političkoj sceni. Bratu Kutbuddinu Šah Mahmudu na upravu je povjerio Isfahan i Abarku, a drugom bratu Sultanu Emaduddinu Ahmedu Kerman. Na mjesto prvog vezira imenovao je Hadže Kavvam al Dina Muhammeda bin Alija Saheb Ajara, koji će nedugo po imenovanju početi spletkariti i raditi na svrgavanju vladara. Prozrijeviši njegove namjere, Šah Šodža ga smjenjuje i na njegovo mjesto imenuje Hadže Dželaluddina Turanšaha. Uprkos brojnim zavjerama koje su povremeno dolazile i od strane nezadovoljne Šah Šodžaove braće, ovaj vladar uspjeh će sačuvati svoj status sve do 768/1367. godine. Do tada je uspio osvojiti brojne teritorije i zavladata područjem kojim se danas prostire Iran, pritom mudro, diplomatski, izbjegavajući

⁹ Mo'in, Muḥammed (1375), *Hāfēz-e šīrīn soḥan*, be kūšēš-e Mahdoḥt Mo'in, čāp-e sevvom, Tehrān: Sedāye mo'āšer, str. 213.

¹⁰ *Zubdetut-tavāriḥ*, str. 266.

direktnu konfrontaciju s mongolskim snagama. Međutim, već njegov nasljednik, Zejnul-Abidin, suočiti će se s brojnim izazovima i direktnim sukobima s muzaferidskim namjesnicima, čiji su apetiti porasli nakon Šah Šodžaove smrti.

Šah Šodžaovi nasljednici u vrtlogu ambicija

Iako je sam Šah Šodža svoga sina Zejnul-Abidina imenovao prijestolonasljednikom i time potvrdio njegovo sjedanje na tron poslije njegove smrti, prvi se protiv njega podigao namjesnik Jazda, Šah Šodžaov sestrić, Šah Jahja. U svojoj nakani će, uz pomoć Timurida, i uspjeti. Svrgnut će Zejnul-Abidina i zasjesti na tron, a Timuridi će potvrditi njegovu vlast u zamjenu za njegovu prisegu. Hafiz će ga – uprkos lošim iskustvima koje je s njim imao dok je Šah Jahja upravljao područjem Jazda – nevoljko hvaliti i njemu u slavu spjevati četiri gazela:

*Posjednik svijeta, Pobjeda vjere, Car savršeni,
Jahja potomak Muzafferov, vladar pravedni. (304. gazel)*

*Čini se da je Hafiz nestao iz misli vladara Jahjaa,
Gospodaru podsjeti ga na njegovanje derviša. (392. gazel)*

*Nebesa su zadužena da dvori staju Nusretuddinu,
Dođi, vidi, kako carstvo mu jaše odvažnu pasminu. (421. gazel)*

*Nusretuddin Šah Jahja je onaj što neprijatelja
Poput vatre sabljom užarenom u vodu baci. (433. gazel)¹¹*

Šah Mensurov dolazak na tron

Međutim, to nije kraj sukobima oko muzaferidskog trona. Protiv Šaha Jahjaa ustaje njegov mlađi brat Šah Mensur. Njegovo uspinjanje na tron 790/1388. godine doživljeno je kao javljanje nacionalnog junaka spremnog da se suprostavi Timuridima i osvjetla obraz iranskoj naciji. Tako će ga doživjeti i sam Hafiz:

*Dođi, jer zastava Mensura svih careva cara je stigla,
Radosnica pobjednica Suncu i Mjesecu se u visine digla.
Ljepota sudbe s lica pobjede je nikab hitro strgnula,
Savršenost pravednosti pravde htiocima je pristigla.
Nebesa se radosno kreću sada kada Mjesec stiže,
Svijet će kakvog srce htije biti, jer je ljepota cara stigla...
Gdje je sufija dedžalskoga djela, otpadničkoga izgleda?
Recite mu nek sagori, radost Mehdija čuvara vjere je stigla. (Gazel 242/1-3+7.)¹²*

Hafiz u pretakanju pohvala na račun Šah Mensura u stihove ide i korak dalje tvrdeći da je, zahvaljujući njegovoj vladavini, postao poznat kao vrstan pjesnik veličanstvenih značenja.

*Blagodaću vlasti Mensura što vlada
Posta poznat Hafiz što stihove sklada. (Gazel 245/11.)¹³*

Zanimljivo je da u gazelima u kojima hvali ovog vladara mnogo manje kritizira negativne društvene pojave, moralnu i naučnu dekadencu, licemjerje i pohlepu, nego li u gazelima u kojima pjeva hvalospjeve drugim vladarima. Upravo tu karakteristiku citiranih gazela, uz činjenicu da je već živio starost, moguće je

¹¹ *Hāfez-e širin soḥan*, str. 225-226.

¹² *Dīvān-e ġazalīyāt-e Hāġe Hāfez Šīrāzī*, str. 326-327.

¹³ *Dīvān-e ġazalīyāt-e Hāġe Hāfez Šīrāzī*, str. 332.

smatrati pokazateljem pjesnikove iskrene želje da Šah Mensur ostvari pobjedu nad mongolskim snagama, ali i činjenice da je u njegovo doba, zaista, došlo do postepenog poboljšanja društvenih prilika u Širazu i okolini.

Šah Mensurova nastojanja da ujedini muzaferidske prinčeve i vladare susjednih područja, uključujući i osmanskog sultana Bajezida, pred najezdom snaga Timura Lenka na iranska područja, nisu urodila plodom. Na koncu je, bez bilo čije pomoći, izašao na megdan Timuru i njegovoj vojsci. Nakon niza uspješnih napada na protivničku vojsku i bijega u koji se daje Timur na čelu sa svojim štabom, dolazi do obrata na bojnom polju i poraza iranske vojske. Ranjeni Šah Mensur pokušava se spasiti povratkom u Širaz i pripremom odbrane na gradskim bedemima, ali ga u tom pokušaju zaustavljaju i ubijaju Timurove straže, ne znajući uopće da su smaknuli zapovjednika iranskih snaga. Šah Mensur svijet prolaznosti napustio je 795/1393. godine, tri godine nakon Hafizovog preseljenja na bolji svijet.

Kraj dinastije Muzafferida

Osvojivši Širaz i područje Farsa, Timur Leng izdaje zapovijed da svi prinčevi muzaferidske loze, uključujući i sultan Ahmeda, Šah Šodžaovog sina sultan Mehdiya i zeta sultan Ahmeda, te sultan Ebu Ishaka, Šah Nusretuddina Jahjaa i njegove sinove sultan Džehangira i sultan Muhammeda, budu zajedno sa sultanom Šiblijem i Zejnul-Abidinom okovani i provedeni u Samarkand. Međutim, zapovijed je u međuvremenu opozvana, a karavanu sa zarobljenicima u selu Mahjar, u blizini Komšeha, u mjesecu redžebu 795/1393. godine, stigla je zapovijed po kojoj su posječeni svi prinčevi dinastije Muzafferida.¹⁴ Time je ujedno označen i kraj postojanja ove vladarske dinastije, s čijim je najznačajnijim izdancima Hafiz Širazi ostvarivao direktnu komunikaciju.

Zaključak

Hadže Šemsuddin Muhammed Hafiz Širazi živio je u burnom četrnaestom stoljeću obilježenom propašću Ilhanidskog carstva i ratovima vođenim među lokalnim vladarima, pretežno ilhanidskim namjesnicima, koji su se borili za prevlast. Ovisno o diplomatskim umijećima stečenim za vrijeme službovanja u ilhanidskom aparatu vlasti, lokalni vladari uspijevali su izvojevati pobjede nad svojim protivnicima i uspostavljati vlast na području Širaza i okoline. Nekoliko dinastija u tim sukobima i prevratima uspjelo je očuvati i proširiti vlast i po nekoliko desetljeća, ali to ipak nije označavalo kraj sukoba i borbi za prevlast. Sukobi su se u tim slučajevima prenosili na dvorski nivo, odnosno na nivo animoziteta i ambicija prinčeva iste dinastije koji su, upravljajući određenim područjima, gajili ambicije da zasjednu na tron. Smjene na vlasti istovremeno su označavale i temeljite promjene doživljaja vlasti i načina vladavine. Tako se nakon vladara Šejha Ebu Ishaka, kojeg je krasila naklonjenost pjesnicima, misliocima i učenjacima, na tron uspinje Mubarezuddin Šah krute naravi i još krućeg poimanja vjerskih propisa. Nakon Mubarezuddina vlast preuzima njegov sin Šah Šodža čija je narav bila slična Ebu Ishakovoj, a usto je i sam bio pjesnik. Poslije njega ponovo će doći vladari neskloni rječitosti, da bi na kraju ponovo vlast preuzeo vladar po imenu Šah Mensur, čiju plemenitost i prosvjetljenost hvali i Hafiz Širazi.

Živeći u vremenu kada poezija nije bila tek samo hobi, nego značajno zanimanje koje je nagrađivano iz dvorskih riznica, Hafiz je iskoristio priliku da na

¹⁴ *Tāriḥ-e 'asr-e Ḥāfēz*, str. 398.

temelju tog tradicionalnog odnosa na relaciji pjesnik – dvor izgradi sasvim novi metod kritike negativnih društvenih pojava. Činio je to tako što je temu gazela u kojima hvali aktualnog vladara s hvalospjeva usmjeravao prema kritici negativnih pojava i trendova u društvu čime je pohvaljenog vladara odobrovoljavao da se pozabavi tim negativnostima. Osim toga, njegov metoda uključuje i kritiku samog vladara te sugestije kojima je, kroz epitete pripisane hvaljenom, ustvari odašiljao poruku kako bi istinski vladar trebao biti ukrašen upravo takvim karakteristikama.

Izvori i literatura

- Eqbāl Aštīyānī, ‘Abbās (1364/1985), *Tārīḥ-e Moğol āz ḥamleye Čengīz tā taškīl-e doulat-e tīmūrī*, čap-e nohom, Tehrān: Amīr Kebīr.
- Ġanī, Qāsem (1383/2004), *Tārīḥ-e ‘asr-e Hāfez*, ba moqaddameye ‘Allameh Qazvīnī, Tehrān: Zavvār.
- Hāfez Abrū, ‘Ubeydullah b. Luṭfullah (1379/2000), *Zubdetu-t Tavārīḥ*, moqaddame ve tashīḥ ve ta’līqāt-e Seyyīd Kemal Hāğ Seyyīd Ġevādī, Vol. I, Tehrān: Vezārat-e farhang va eṣṣād-e eslāmī.
- Hāfez Šīrāzī, Muḥammed (1378/1999), *Dīvān-e ġazalīyāt-e Hāğe Hāfez Šīrāzī*, be kūšaš-e Ḥalīl Ḥaṭīb Rahbar, čap-e XXIII, Tehrān: Šafī ‘Alīšāh.
- Mo’in, Muḥammed (1375), *Hāfez-e šīrīn soḥan*, be kūšeš-e Mahdoḥt Mo’in, čap-e sevvom, Tehrān: Šedāye mo’ašer.
- Wārādī, Zarīn, *Ouzā’-e tāriḥī-siyāsī-e ġtemā’īye qarn-e ḥaštom va t’asīr-e ān bar še’r-e Hāfez*, Hāfezpažūhī, Vol. IV, Šīrāz, 1380/2001, str. 156-169.

Abstract

Hafiz's Criticism of Society Through His Panegyrics for Rulers

Elvir Musić

Shamsuddin Muhammad Hafiz from Shiraz (1315-1390) lived in a very gloomy century marked by the dissolution of Ilkhanid empire, continuous conflicts between the local rulers, princes' fight for control and overturns which were so swift that it was very difficult to present one's opinion which could, as early as on the following day, turn into grave circumstances for a poet, a thinker, an intellectual. In such circumstances, it was very difficult to form a clear standpoint on the current negative trends which were corrupting the society. A direct criticism of such phenomena meant a criticism of the society, while a criticism of society was basically interpreted as a criticism of the government. On the other hand, panegyrics for the ruler would bring poets material gain, but also hatred of the society. With his creative spirit, Hafiz Shirazi managed to come up with a new method of criticising the society which was not interpreted as a criticism of the government, since such interpretation was neutralised by the fact that the same gazel which criticised the society praised the ruler. Given the aforementioned, this paper attempts to offer an answer to the following questions: can Hafiz be regarded as a panegyrist, a critic of the society or a creative thinker who was ready to find a solution for the most challenging issues.

Keywords: Hafiz Shirazi, Shiraz, Shah Shoja, Muhtesib, criticism, gazel